

12/03/2018

Paylaş 29

Elmas Deniz ile Kişisel Sergisi Yazsız Yıl Üzerine

Röportaj: İpek Yeğinsü

Elmas Deniz'in uzun bir aradan sonra gerçekleştirdiği kişisel sergisi **"Yazsız Yıl"**, izleyiciyi doğayla kurulabilecek farklı ilişki biçimlerini deneyimlemeye çağırıyor. Tüketim dünyasının yarattığı reklam mitlerinde karşımıza çıkan doğa imgesine hem eleştirel, hem ironik bir gözle bakıyor. Sanatçı ile sergisine, günümüzün toplumsal dinamiklerine ve insan olma halinin geleceğine dair kapsamlı bir söyleşi gerçekleştirdik.

Bergama doğumlu, İzmirli bir sanatçısın. İstanbul'a ne zaman geldin?

2004'te geldim; aslında net olarak taşınmadım. İki şehir arasındaydım. Ancak sonra ağırlığın burada olduğunu fark ettim ve taşındım. Bir de İstanbul bana İzmir'den daha yeşil geliyordu; daha çok seviyordum...

Ama bu denge son on yılda tersine döndü...

Nasıl olduğunu ben de anlamadım. Bomonti'de, evin yanında boş bir arazi ve orada dev bir ihlamur ağacı vardı; sonra yerine apartman yapıldı. O yeşilliği de farkında olmadan farkediyormuşuz. O boş arsalardaki tek tük ağaçları toplama vurunca, sonucu çok büyük oluyor...

Doğayla ilişkimiz sadece ekolojik olarak değil, psikolojik olarak da, bellek açısından da önemli. O sözünü ettiğin ağaçlar, hayatımızın belli bir dönemine dair çağrışımlar taşıyor... Daha önce ağırlıklı olarak kentleşme ve toplu konutlar ile ilgili işler yaparken şimdi doğrudan doğruya doğaya yönelmenin bununla bir ilgisi olabilir mi? Bu sürecin tetikleyicisi geleceğe dair bir karamsarlık mı; yoksa doğa senin için bir kaçış mı?

Böyle bir eğilimim önceden de vardı. 2006'da Çernobil ile ilgili "Bize Bir Şey Olmaz" adlı bir solo proje yapmıştım. Hatta bu konuyla ilgili tartışmalar o kadar yoktu ki, bir arkadaşımın "ne alaka" dediğini hatırlıyorum; o dönemde sanat başka konularla ilgileniyordu. Ama dediğin de doğru; daha çok Toki ve kentleşme, kent yoksulluğu gibi, meselenin insanla ilgili tarafına odaklanıyordum. 2013'te Maçka Galerisi'ndeki sergimde doğayı zihnimde bir alternatif olarak konumlandırıdığımın farkına vardım; kent yaşamına karşı ideal bir doğa hali. Tabii bu da naif bir yaklaşım; kapitalizm artık doğanın içinde hareket ediyor. Bir sonraki solo sergim "Siyah Panteri Görebilmek"te ise doğa-ekonomi ilişkisi netleşmişti artık.

Kapitalizm demişken, o da kendi doğa tanımını yapıp satmaya başladı... "Doğa ile İç İçe" diye pazarlanan, orman arazilerine yapılan dev kuleler... Oradaki doğayı yok edip, yeniden biçimlendirip bir kaba hapsetme, yeniden pazarlama hali söz konusu. Geri dönüşüm ve organiklik meselesi de meta haline getirildi. Sergide bu konularla ilgili birtakım referanslar olduğunu düşünüyorum...

Sergide yer alan "Görölmek İçin Yapılmış" adlı videonun (Görsel 1) giriş bölümünde söylediklerim tam da bununla ilgili. Bir şey almak istediğinde sana sürekli "doğaldır" vurgusu yapılıyor. Serginin bütünü, doğanın bu sistemin araçları tarafından biçimlendirilmiş haliyle nasıl ilişki kurduğumuz sorusuna odaklanıyor. Atıklara duyarlı olmak, organik ürünleri tercih etmek gibi doğal olması gereken duyarlılıklarımız bile istismar edilerek, özünde yine tam da doğalında olmayan bir ilişkiye itiyor bizi...

Bunu yaparak biraz da kendi suçluluk duygumuzdan kurtuluyoruz bence. Üzerimize düşeni yaptığımızı zannetsek de, mesela sergide yer verdiğin sözde "biodegradable" poşet hiçbir şekilde yok olmuyor...

Bahsettiğin plastik poşetler "Hata 1 ve 2" (Görsel 2). İki poşet de doğada parçalandığında toprağa karışmıyor ama mikro plastiğe dönüşüyor. Tek fark birinin 100 yılda, diğerinin 5 yılda dönüşmesi... Aynı zamanda sergideki eski tarihli tek iş.

Sergiye dahil ettiğin işleri nasıl belirledin?

Süreç boyunca bir iş ya da onun bir parçası diğer bir işi doğurdu. Örneğin kitaptaki bitkileri taşıma kurallarını düşünme hali, sera heykeli yapma fikrini getirdi; organik tohumlardan "Satılmaz Eser"'i üretmek (Görsel 3), bunlar hep birbirini tetikledi. Vizesiz ve insanların aktığı bir dünyada bitkilerin böyle bir taşınma özgürlüğü varken şimdi bunun olmaması ilginç. Oysa tarih boyunca çok daha fazla olmuş; sergide insanın bitkilerin melezleşmesine olan etkileri üzerine düşüncelerimin nüveleri de var.

Serginin estetik ve kavramsal boyutları birbirini çok iyi tamamlamış ve ortaya doyurucu bir izleyici deneyimi çıkmış; adeta bir

nadire kabinesi! Öte yandan serginin bütünü aslında videonun çevresinde şekilleniyor; videonun ortaya çıkış sürecinden bahsedelim mi? Sri Lanka'daki deneyiminle buradaki post-produksiyon deneyimin arasında nasıl bir fark oldu?

Sri Lanka'ya sergiye davet edildiğimde orada ne yapmak istediğimi sordular. Ben de reklamlarla ilgili bir iş düşündüğümü söyledim. Şampuan reklamları, şelaleler, kadınlar... Doğa, reklamların görsel arka planıydı artık. Bunları, içinde ürün olmayan bir hale getirdim. SAHA'dan adığım destek ile kitabın ve videonun ilk versiyonunu orada gösterdim. Post-produksiyonda ise işe birçok şey eklendi. Örneğin "doğa ananın kucağında kendini bulmak" gibi reklam kitsch'leri ilk versiyonda da varken, burada videoya sevgili Lara'nın (Ögel) sesi girdi. Bir de reklamları araştırırken şunu fark ettim; ürün insanların gerçekten ihtiyaç duyduğu bir ürünse, reklamı gerçek hayata daha yakın bir durumu konu ediniyor. Fakat lüks tüketim ürünüyse tamamen fantaziye yöneliyor; artık ürünün kendisinden öte bir şey satıyor olması gerekiyor. Ben de oralarda sıkça kullanılan "elegant, prestijli, şiirsel" gibi sözcüklerden yararlandım... Bu arada video üzerine düşünürken sergiyi yapacağımı zaten biliyordum.

Bence bu işi önceleyen aslında 2015'te drone kullanarak Kafkasya'da çektiğin "İnsansız" adlı iş. Orada doğaya daha uzaktan bakacağının sinyallerini vermişsin. Biz genelde günlük hayatta doğa ile ilişkimizi daha mikro ölçekte kuruyoruz diye düşünüyorum: meyve özleri, x ağacının tohumu... Uzaktan bakınca bizi ne denli kapsadığını, ondan ayrı olmadığımızı daha iyi duyumsuyoruz ve kendimize ne kadar yapay bir gözle baktığımızı fark ediyoruz; tıpkı drone'un bakışındaki yapaylık gibi.

Bu bağlamda yalnızca "İnsansız" değil; "Arkaplan" ve "Satın Almak İstedğim Ağaç" adlı işlerim de sayılabilir.

Kitap nasıl ortaya çıktı peki?

Kitap (Görsel 4) üç fikirden oluşuyor: Uçan Bitkiler, Köpekler ve Filler. Malzeme olarak Sri Lanka'da filleri koruma amaçlı bir girişimin ürettiği, fil gübresinden kağıtları kullandım. Köpekler ise benim sokak köpekleriyle sarılma hikayelerim. Çıkış noktam, her gün yarım paragraf da olsa yazı yazmanın bana iyi gelmesi; her gün obsesifçe aynı şeyi yazmak istedim. Sokak köpeklerini hepimiz seviyoruz; ama temiz değiller ve sarılınca ne olacağına dair bir belirsizlik var. Sokakta yatan bir evsiz ile yakın bir temas gibi görüyorum eylemimi; böylece tüm o hiyerarşik algıyı yıkan kişi oluyorum. Ne de olsa sanatçının, rezil olma fikrine daha yakın durması gerekir; bir özgürlük alanı yaratmaya çalışıyoruz sonuçta. Uçan Bitkiler ise uluslar arası canlı bitki taşıma kurallarıyla ilgili. Burada hukukun ciddi diliyle, hikayelerden oluşan kendi yazdığım bir metni fil gübresinden kağıt üzerinde yan yana getiriyorum.

Diğer türlerin dolaşımı ile birlikte göçmen olma halleri de işin içine giriyor... Biz nasıl daha "nomadik" olmaya başladığımızı diğer türlere de aynı şeyi yapıyoruz. Bir yanda küresel ölçekte entropiye doğru ilerleyen bir hibritleşme hali, diğer yanda kimlikler üzerinden giderek keskinleşen bir gerginlik ve çatışma ortamı, bir tür "anti-küreselleşme". Bu durum ekolojiye nasıl yansıtacak, bunu da merak ediyorum...

Kimlik ve ekoloji meseleleri, birbirine benim zihnimde söz hakkı olmayanın söz hakkı elde etmesi üzerinden bağlanıyor. Yerelde yaptıklarımızın küresel etkileri oluyor; çevre bilinci en yüksek olan gelişmiş ülkelerdeki insanların çevreye olan zararının yüksek olması ise oldukça ironik. Tarladaki adamın ekolojiden haberi yok; ama zararı sıfır. Öte yandan Amerika'da yaşayan insan dünyanın en büyük çevrecisi ve hayvan hakları savunucusu bile olsa, ülkesinin ekonomisi ve çalışma biçimi çevreye zararlı. Ekolojiyi sıklıkla yapıldığı şekliyle apolitik olarak da ele almak mümkün; ama bence şu anda dünyanın en ağır politik meselesi. Doğal ve sosyal konuların arasındaki ayırım artık sona eriyor. Doğa meselesinin hiç de apolitik olmadığı, kapitalizmin içinde tahlil edilen bir doğa olduğu ve dünyadaki çatışmaların merkezinde olduğu iyice belirginleşecek diye düşünüyorum.

Doğa-kent ilişkisinin bu denli çarpık hale gelmesinin nedenlerinden biri de bu ayırım değil mi? Kırsal kesimin yoksullaşmasıyla

kente yönelen göç, burada sağlıklı bir kentleşme biçiminin ortaya çıkması, bunu mutenalaştırmanın izlemesi ve kontrolsüzce eklenen yeni yerleşim çeperleriyle birlikte kent merkezinin giderek atıl hale gelmesi... Acaba kentleşme biçimlerimiz ileride neye evrilecek?

Karanlık bir senaryo önerebilirim; eğilim de ona doğru bence. Bir zamanlar beğenmediğimiz demokrasinin giderek yok olması ve kolektif söz hakkımızın elimizden alınması... Yeni bir sınıflı topluma geçişten bahsediyorum: konuşma hakkı olanlar ve olmayanlar. Kamusal alan kayboluyor. Sokakta oyun oynayan insan birden özel alana çekiliyor. Su ve gıda büyük bir kriz alanı. İklim değiştikçe kitlesel göçler de başlayacak; iş neredeyse Mad Max'e varacak. Bir taraftan da bu sürecin zaten içindeyiz; 1989'da tuttuğumuz balığı artık bulamıyorum örneğin.

Politikacılar ekolojik-sosyal ayrımını çok akıllıca kullanıyorlar; "biz toplum için iyi şeyler yapmaya çalışırken çevreciler bize engel oluyor" söylemi oldukça yaygın. Ancak ne ironiktir ki, aynı politikacılar yaşanabilir başka gezegenlerin ve oralarındaki doğal kaynakların arayışındalar. Bu kaynakların mülkiyet meselesini şimdiden ele almış durumdalar. Artık devletlerin sözü de pek geçmiyor; şirketleşen bir dünya ile karşı karşıyayız...

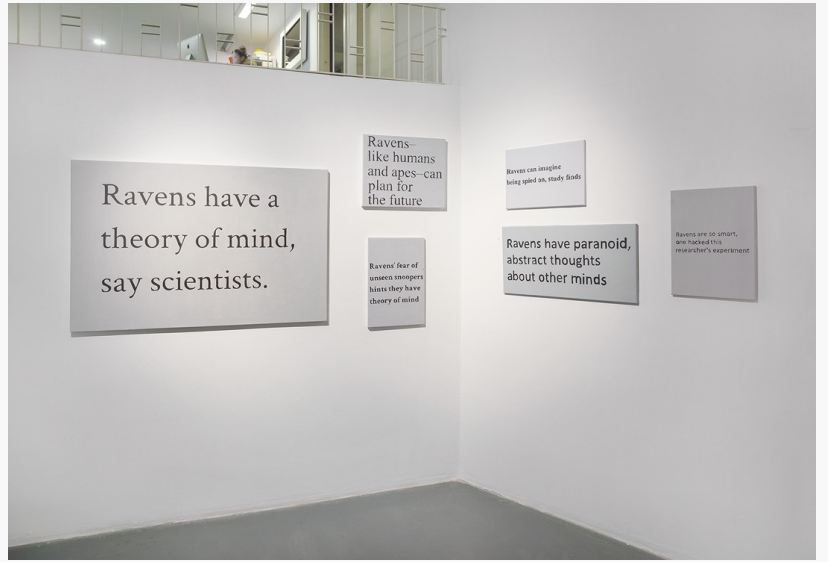
Zaten kapitalizm derken neoliberal şirket kapitalizminden bahsediyoruz; ben de işlerimde bir yandan bu kapitalizmin gündelik hayatta insan algısına olan etkisine, değerlerimizi nasıl manipüle ettiğine bakıyorum. Kapitalizm ölmeyen şeyi icat ediyor; ne yaparsan yap ölmüyor. Canavar gibi! Belki de doğamız böyle diyese geliyor insanın.

Kendimizi yok etmeye mi programlıyız sence? Bu doğal bir zorunluluktur belki de...

Doğa sorunu, insanın kendi doğasını anlayamamasının da sorunu sanki. Richard Dawkins'in kitabında evrimin çalışma biçimiyle ilgili bir kuş hikayesi okumuştum. Bir kuş türü, bir tür akıllılık ile üreme adına avantajlı gibi görünen yanlış bir mevsimsel döngüyü seçip bunun yüzünden yok oluyor. Biz buna ek olarak bir de kendimizi çok önemsiyoruz. Belki bizim sonumuzu da bu akıllılık yanılgımız getirecek. Kime sorsam hayatıyla ilgili memnuniyetsizlik içinde. Bu sistemde kendi icat ettiğimiz anlamsız işlerle uğraşyoruz; kendi toprağını işleyen, kendi yemeğini yapan kişinin ise anlamsız bir tane bile işi yok. Ayrıca tarlayı sulamak gibi kolektif olarak yapılan işler yardımlaşma gerektiriyor.

Tam da bununla ilgili sabah rastladığım bir makalede Neoliberalizmin, bireysel mükemmeliyetçiliğin aşırılaştığı bir ortam yaratarak varlığını sürdürdüğü anlatılıyordu; kanımca bu da onun en büyük silahı. Kendini diğerlerinden ayırtırmak, hiç açık vermemek... Bu da gerek bireysel, gerek toplumsal kaygılarımızın temelini oluşturuyor. Doğadan uzaklaşmamız da bununla yakından ilgili olsa gerek...

Kolektif yaşam anksiyeteyi alıyor; bireyselleştikçe her birimiz dışlanmış hissediyoruz ve kaygılanıyoruz. Çünkü sorumluluğun bireyin tek başına kendine ait olduğu vurgulandıkça, sürekli eksiklerimizi kapatmaya, mükemmelleşmeye çalışıyoruz. Doğa da anksiyeteyi alan bir şey. İnsan yeşillik gördüğünde kayıtsız kalamıyor; olumlu bir his, hatta bir tür sevinç yaşıyor. Sergiye gelen izleyiciler bile videodaki doğa imgelerine ve yeşilliğe kayıtsız kalamıyorlar.

Kuzgunun anksiyete düzeyine gelecek olursak? Onu idolleştirmişsin adeta (Görsel 5)...

Karga türlerini hep çok sevdim. Burada arkadaşının portresini yapan biri gibi davrandım; bu işin kavramsal planında Rönesans'tan itibaren insanın merkeze alınışıyla ortaya çıkan portre resim geleneği önemli. Tuval metinler de (Görsel 6) bilimsel araştırmalara reklamlardaki gibi referans veriyor. Soruna dönersem, eminim ki çok keyifsizdirler. İlk başta şehirleşirken hayvanlarımızı da düşünseydik, hayvanları bu kadar dışlayan kentlerimiz olmazdı. Tavuklarımız, koyunlarımız yanımızda olurdu. Artık doğayı doğrudan gözleme fikri kayboldu; diğer türlerle ilişki biçimimiz değişti; bilimsel makale üzerinden bakıyoruz onlara. Dolayısıyla artık hayatımıza "keçi gibi inatçı" tadında dil incelikleri üzerinden yansımıyorlar; haberler veya reklam dili üzerinden girebiliyorlar ancak.

Son birkaç yıldır sürdürülebilirlik, organik tarım, permakültür gibi kavramlara dair özellikle genç kuşaklarda bir uyanış olduğunu düşünüyorum... Bu da bir tür yanılsama mı?

Herhangi bir iyilik adımının bu sistem tarafından havada bırakılacağını zannetmiyorum. Yarın bir başka iyilik türü icat edilirse, onun da nakde çevrilen versiyonu hemen icat edilecektir; sarmalı yaratan da, her iyi hamleyi kendine mal eden de bu sistem. Ancak bu, iyi bir adımın özünde iyi olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu uyanışla ilgili gözlemlediğim tek olumsuzluk ise şu: eskiden doğa, felaketle bu kadar ilişkili bir tema değildi. Şu an doğayla ilgili kaygılar aşırı yüksek. Küçük çocuklar, sonlarını doğanın getireceğini düşünür hale geldiler. Pek haksız da sayılmazlar...

Bu sergiden hareketle sanat pratiğinin hangi yönde devam edeceğini hissediyorsun?

Reklamlarla da yakınlığı olan, internette dönüp duran, spora başlamak için motivasyon videolarından yola çıkarak kendini olabilecek en iyi hale getirme takıntısıyla ilgili birtakım işler yapacağımı düşünüyorum. Doğa tarafında ise çocukluğumun geçtiği yerlerde bir, iki proje yapmak istiyorum. Yıllar geçtikçe fikirlerimi daha iyi odaklayabiliyorum; güzel bir üretkenlik dönemimde olduğumu hissediyorum ve içinde bulunduğumuz dönemi düşünüp buna şaşırıyorum.